

DOI: 10.15407/kraieznastvo2024.01.124

УДК 378.016:069(477)

Валентина Надольська (м. Луцьк)

кандидат історичних наук,

доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та

інформаційно-аналітичної діяльності

Волинського національного університету імені Лесі Українки

E-mail: nadolsk65@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9621-0074>

Підготовка фахівців з музеєзнавства, пам'яткознавства у незалежній Україні

У статті прослідковано процеси формування у незалежній Україні системи підготовки фахівців з музеєзнавства, пам'яткознавства. Звернуто увагу на відкриття у 1989 р. першого музейного відділення викладачами Харківського державного інституту культури, діяльність інших закладів вищої освіти щодо формування відповідної спеціальності за рівнями освітньої підготовки бакалавра і магістра.

Охарактеризовано організаційні форми підготовки фахівців з даної спеціальності, орієнтовані на формування практичного вміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань, її навчально-методичне забезпечення. Вказано на важливість для розвитку спеціальності розробки стандартів вищої освіти, базованих на компетентісному підході.

Висловлено пропозиції щодо більш тісної взаємодії між працівниками випускових кафедр та студентами, що здобувають фах; необхідності збереження функції державного регулювання підготовки фахівців з такої важливої для формування національної самосвідомості спеціальності.

Прослідковано створення у системі вітчизняної освіти і науки вищої ланки підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів з музеєзнавства, пам'яткознавства – відкриття у закладах вищої освіти та у Центрі пам'яткознавства НАН України аспірантури за шифром 26.00.05. З'ясовано, що активізації досліджень з теорії і практики музеєзнавства і пам'яткознавства, формуванню національних наукових шкіл, подальшому розвитку цих двох молодих наук в Україні сприяла діяльність спеціалізованих вчених рад із правом розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук (галузі історичних наук, мистецтвознавства, культурології).

Ключові слова: музеєзнавство, пам'яткознавство, заклади вищої освіти, фахівці, Україна.

Valentyna Nadolska (Lutsk)

Ph. D in History sciences, Associate professor;

Associate professor of Department of Museology,

Monument Studies and Information and Analytical Activities

Lesya Ukrainka Volyn National University;

E-mail: nadolsk65@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9621-0074>

Specialist's preparation in museology, monument studies in independent Ukraine

The article deals with the formation of the system of specialist's preparing in museology, monument studies in independent Ukraine. Attention was drawn to the opening in 1989 of the teachers of the Kharkov State Institute of Culture of the first museum department, the activities of other higher educational institutions in the formation of the corresponding specialty in terms of educational training for a bachelor and master.

Also the organizational forms of training specialists for this specialty are described there. These forms are focused on the formation of a practical ability to use theoretical knowledge to solve practical problems, its teaching and methodological support. It is pointed out the importance of the specialty's development, developing higher education standards, based on the formation of relevant competencies among students.

Proposals were made to establish closer cooperation between teachers of graduating departments and students receiving a specialty; it is necessary to maintain the function of state regulation of specialist's training in such a specialty that is important for the formation of national self-awareness.

The creation has been traced in the system of national education and science of the highest level of the training of scientific and scientific-pedagogical personnel from museology and monument studies. This opening in higher educational institutions and in the Center of Monuments of the National Academy of Sciences of Ukraine postgraduate courses has the code 26.00.05. It was found out that the activization of research based on the theory and practice of museum science and monument studies; the formation of national scientific schools; the further development of these two young sciences in Ukraine is facilitated by the activities of specialized scientific councils with the right to review and hold theses for the degree of Candidate of Science (branches of historical sciences, culturology).

Key words: museology, monument studies, higher educational institutions, specialist, Ukraine.

Постановка проблеми. За роки незалежності України у державі було зроблено вагомі кроки на шляху розбудови вітчизняного музейництва. Музейна педагогіка, новітні інтерактивні технології, діджиталізація, маркетинг, підприємництво у роботі музеїв сприяють появі оригінальних комунікацій, які підвищують роль музею як соціальної інституції, визначають його особливе місце у соціокультурному просторі модерного суспільства. Однією із важливих змін у вітчизняній музейній галузі стало формування музеєзнавчих освітніх і наукових центрів, які виникли на основі випускових кафедр університетів із підготовки фахівців спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство». Потреба аналізу накопиченого ними упродовж 1991–2023 рр. досвіду підготовки фахівців, здатних працювати з національною пам'яттю, національною ідентич-

ністю, представленням культури України культурам світу, відновлювати пам'ятки, що зазнали руйнувань у ході російсько-української війни, та реалізувати стратегії управління культурною спадщиною задля розвитку громад, актуалізують тему дослідження.

В останні роки проблеми та здобутки української музеологічної освіти знайшли певне висвітлення у публікаціях вітчизняних дослідників. Вони розглядаються як у контексті аналізу системи підготовки фахівців сфери культури і мистецтва загалом (Ю. Лелюк¹, В. Шейко, М. Каністратенко²), так і з точки зору подальшого розвитку власне спеціальності. Окремі складові освітнього процесу студентів спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство» аналізуються у розвідках О. Бондарець³, А. Дмитренко⁴, А. Щербань⁵, Л. Яновської⁶, Т. Яцечко-Блаженко⁷. На

¹ Лелюк Ю. Система підготовки фахівців сфери культури і мистецтва в Україні. *Економіка і менеджмент культури*. 2015. № 2. С. 45–57.

² Шейко В.М., Каністратенко М.М. Вища культурно-мистецька освіта України: проблеми та перспективи. *Культура України*. 2013. Вип. 42(1). С. 11–21.

³ Бондарець О.В. Про музеологічну освіту та деякі особливості викладання музеологічних дисциплін. *Наукові записки НАУКМА*. 2018. Том 1. С. 69–75.

⁴ Дмитренко А. Музеї в системі підготовки студентів спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» // Музейна справа та освіта в Україні: матер. наук.-практ. конф. в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтва 13–14 листопада 2014 р. Київ : НАКККіМ, 2014. С. 50–52.

⁵ Щербань А.Л., Бабкова Н.В. Музейна освіта в сучасній Україні: сучасний стан і перспективи // Другий Всеукраїнський Музейний Форум. Матер. наук.-практ. конф. / В заг. ред. Л. О. Гріффена. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 290–293.

⁶ Яновська Л.Г. Формування професійної усталеності майбутніх музейних педагогів у закладах вищої освіти // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. 2018. № 4. С. 97–101.

⁷ Яцечко-Блаженко Т. Значення педагогічної практики при підготовці музейного працівника // Музейна справа та освіта в Україні: матер. наук.-практ. конф. в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтва 13–14 листопада 2014 р. Київ : НАКККіМ, 2014. С. 195–198.

важливості розробки державного стандарту та упровадженні компетентісного підходу підготовки нового покоління бакалаврів і магістрів спеціальності 027 наголошує Ю. Ключко⁸.

У своїх наукових працях вітчизняні вчені також узагальнюють досвід роботи зі здобувачами названої спеціальності викладачів окремих закладів вищої освіти (Київського національного університету імені Тараса Шевченка⁹, Харківської державної академії культури¹⁰, Київського національного університету культури і мистецтв¹¹, Волинського національного університету імені Лесі Українки,¹² Національного університету «Львівська політехніка»¹³).

Однак, історія формування та розбудови спеціальності у системі вищої освіти незалеж-

ної України не стала предметом окремого дослідження. Тому автор ставить перед собою завдання охарактеризувати цей процес, проаналізувати існуючі у цій галузі проблеми.

Виклад основного матеріалу. В УРСР підготовка фахівців із музейної справи та пам'яткоохоронної діяльності тривалий час здійснювалася на історичних факультетах університетів. Одним із перших у Європі та першим у СРСР підрозділів, що, починаючи з 1953 р. готував спеціалістів-музеезнавців, стала кафедра археології та музеезнавства Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка¹⁴. Вагомий внесок у розвиток вітчизняного музейництва, видання перших навчальних посібників, створення навчальних програм нормативних та

⁸ Ключко Ю.М. Компетентнісні стратегії підготовки нового покоління бакалаврів і магістрів спеціальності 027 «Музеезнавство, пам'яткознавство» // Всеукраїнський Музейний Форум. Матер. наук.-практ. конф. / Під заг. ред. Л.О. Гріффена. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 150–152; Ї ж. Сучасна парадигма підготовки фахівців музейної та пам'яткоохоронної справи в контексті стандартів вищої освіти України. *Другий Всеукраїнський Музейний Форум*. Матер. наук.-практ. конф. / В заг. ред. Л.О. Гріффена. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 102–105.

⁹ Іванисько С.І., Шидловський П.С., Синиця Є.В. Запровадження спеціальності «Музеезнавство, пам'яткознавство» в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // *Vita Antiqua*. 2019. № 11. С. 39–52.

¹⁰ Шейко В.М. Каністратенко М.М., Кушнарченко Н.М., Мартем'янова Н.С. Підготовка фахівців музейної справи в ХДАК (1989–1998 рр.) // *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 1999. Вип. 39. С. 59–70; Сошнікова О. М., Каністратенко М. М. Співпраця Харківської державної академії культури і Харківського історичного музею у підготовці фахівців музейної справи. *Дев'ятнадцять Сумцовських читань* : зб. матер. Всеукр. наук. конф. «Музей як соціокультурний інститут в умовах інформаційного суспільства» (проводиться в рамках ХІХ Сумцовських читань), 18 квіт. 2013 р. Харків : Майдан, 2013. С. 3–8; Каністратенко М.М., Сітоленко В.С. Внесок вчених Харківської державної академії культури у розробку теорії та практики музейництва в Україні (до 25-річчя створення музейного відділення у ХДАК) // *Сумцовські читання*. Музей у глобальному світі : інновації та збереження традицій, 2014. URL: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2014/article.html?n=888> (дата звернення: 03.07.2023); Тортика А.А. Підготовка студентів в сфері музейної справи на кафедрі культурології ХДАК 1989–2013 рр. // *Вісник ХДАК*. 2013. Спецвипуск 40. С. 199–206.

¹¹ Ключко Ю.М. Специфіка підготовки фахівців музейної справи у КНУКіМ // *Художня освіта і суспільство ХХІ століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри*: Зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 жовтня 2004 р.). Київ, 2004; Пустовалов С. Ж. Підготовка студентів-музеезнавців в Київському національному університеті культури і мистецтв // *Другий Всеукраїнський Музейний Форум*. Матер. наук.-практ. конф. / В заг. ред. Л.О. Гріффена. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 189–191.

¹² Гаврилюк С.В. Становлення та перспективи розвитку кафедри документознавства і музейної справи ВНУ імені Лесі Українки // *Волинський музейний вісник* / Упр. культури і туризму Волин. ОДА, Волин. краєзн. музей, Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, каф. документознавства і музейної справи; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. Луцьк, 2010. Вип. 2. С. 4–7; Надольська В.В. Роль Волинського краєзнавчого музею у підготовці фахівців з музеезнавства, пам'яткознавства // *Волинський музей: історія і сучасність*. Наук. зб. Вип. 6. Матер. VI Всеукр. наук. конф., присвяченої 90-річчю Волинського краєзнавчого музею, м. Луцьк, 14 черв. 2019 р. Упоряд. Є. Ковальчук, М. Мігас. Луцьк, 2019. С. 3–6.

¹³ Муравська С. Особливості підготовки нової освітньо-професійної програми з питань управління культурною спадщиною в Національному університеті «Львівська політехніка» // *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 52, том 3. С. 153–158.

¹⁴ Іванисько С.І., Шидловський П.С., Синиця Є.В. Запровадження спеціальності «Музеезнавство, пам'яткознавство»... С. 39.

спеціальних курсів, розробку методик різних ланок музейної роботи зробили співробітники кафедри д. і. н. Г. Мезенцева та к. і. н. Ю. Омельченко. Проведені ними наукові дослідження історії музейної справи в Україні започаткували вивчення цих важливих проблем у радянській історіографії. Випускники кафедри археології та музеєзнавства отримували доволі широку професійну кваліфікацію: історик-археолог, музеєзнавець, викладач історії та суспільствознавства¹⁵.

Відкриття у вишах України кафедр музеєзнавства та підготовка фахівців окремої спеціальності «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури» стало можливим завдяки вивченню досвіду з підготовки спеціалістів у цій галузі, накопиченому викладачами Харківського державного інституту культури (далі – ХДІК)¹⁶. Після призначення у 1989 р. на посаду ректора ХДІК В.М. Шейка у виші розпочато розширення номенклатури освітніх програм, спеціальностей і спеціалізацій¹⁷. Зокрема, вперше в Україні за ініціативи тодішнього завідувача кафедри загальної історії, д. і. н., професора Г.Й. Чернявського створено музейне відділення – навчальний підрозділ із підготовки музейних фахівців вищої кваліфікації¹⁸. У цьому ж році був здійснений набір перших 20 студентів за денною формою навчання, а з 1991 р. розпочалася підготовка майбутніх фахівців музейної справи й на заочному відділенні¹⁹.

Викладачі випускових кафедр музейного відділення (кафедра музеєзнавства і пам'яткознавства та кафедра всесвітньої історії) сформували комплекс навчально-методичного забезпечення (систему навчальних курсів та виробничих практик, курсових, дипломних робіт, вимоги до абітурієнтів та студентів) для підготовки майбутніх кадрів у сфері українського музейництва і пам'яткоохоронної діяльності.

У листопаді 1992 р. нові спеціальності та відповідні спеціалізовані кафедри відкрито у Київському державному інституті культури²⁰,

серед них і кафедру музеєзнавства (нині – музейного менеджменту). У різні роки її очолювали к. і. н., професори П.С. Гончарук, Б.І. Лукач, С.Я. Ольговський, к. пед. н., проф. Ю.М. Ключко, доктор культурології, проф. О.М. Гончарова, нині – д. і. н., доцент С.Ж. Пустовалов.

До середини першого десятиріччя 2000-х рр. названі кафедри були єдиними на вітчизняному ринку надання освітніх послуг, які здійснювали підготовку фахівців відповідної освітньої кваліфікації. В абсолютній більшості їх випускники забезпечували потреби в кадрах установ культури міст Харкова і Києва.

У 2006 р. вперше був здійснений набір студентів за спеціальністю «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури» у Волинському державному університеті імені Лесі Українки. У березні 2008 р. в результаті реорганізації кафедри археології та джерелознавства на історичному факультеті створено кафедру документознавства і музейної справи, яку очолила д. і. н., проф. С.В. Гаврилук. Сьогодні кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності є випусковою для двох спеціальностей – «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і «Музеєзнавство, пам'яткознавство».

У зв'язку із відчутними змінами в політичному та духовному житті держави, зміною структури соціальних відносин, переходом до ринкової економіки, активізацією інтеграційних процесів суспільство поставило особливі вимоги до подальшої професіоналізації у сфері культури. Потреба у фахівцях вищої кваліфікації, здатних на високому професійному рівні здійснювати діяльність із дослідження, музеєфікації пам'яток, їх експертизи; організації та ефективного проведення пам'яткоохоронної роботи, екскурсійної, лекційної, виставкової та аукціонної діяльності далася взнаки на регіональному рівні й активізувала зусилля низки вишів щодо відкриття у їх структурі відповідної спеціальності.

¹⁵ *Самойленко Л.Г.* Створення кафедри археології і музеєзнавства у Київському університеті // *Археологія і давня історія України*. Київ: ІА НАНУ. 2012. № 9. С. 231.

¹⁶ 8 червня 1998 р. постановою Кабінету Міністрів України на базі Харківського державного інституту культури створено Харківську державну академію культури.

¹⁷ Харківська державна академія культури / Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <http://surl.li/tehq1> (дата звернення: 04.03.2023).

¹⁸ *Шейко В.М., Каністратенко М.М., Кушнарєнко Н.М., Мартем'янова Н.С.* Підготовка фахівців музейної справи в ХДАК... С. 59.

¹⁹ *Сошнікова О.М., Каністратенко М.М.* Співпраця Харківської державної академії культури. С. 3.

²⁰ 3 1999 р. – Київський національний університет культури і мистецтв.

В останні роки таку підготовку здійснюють у Національному університеті «Львівська політехніка» – кафедра історії, музеєзнавства та культурної спадщини (у 2013 р. розпочато підготовку бакалаврів, з 2017 р. проводиться набір студентів у магістратуру); Рівненському державному гуманітарному університеті – кафедра івент-індустрій, культурології та музеєзнавства (з 2013 р. проводиться набір на освітній рівень «Бакалавр», у 2017 р. спеціальність акредитовано за ОР Магістр). Із 2017 р. забезпечує підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Музеєзнавство, пам'яткознавство» кафедра готельно-ресторанної та музейної справи Мукачівського державного університету, 2018 р. – кафедра археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2021 р. – кафедра суспільних наук Поліського національного університету²¹. Станом на 2023–2024 навчальний рік вісім ЗВО України реалізують освітньо-професійні програми підготовки здобувачів бакалаврського і магістерського рівнів з названої спеціальності.

Зацікавленість відкриттям спеціальностей «Музеєзнавство, пам'яткознавство» виявили в першу чергу вищі Західної України. Така тенденція стала результатом не лише боротьби закладів вищої освіти за збільшення контингенту студентів, але й помітної активізації в останнє десятиріччя у західних областях сфери культурного туризму.

Для досягнення поставлених завдань із підготовки спеціалістів із музейної справи та пам'яткоохоронної роботи, вивчення та вдосконалення її методів в університетах України був розроблений та послідовно реалізується наскрізний план багатоступеневої підготовки фахівців у сфері культури, який враховує міжнародні кваліфікаційні вимоги. Впроваджуються нові підходи до функціонування денної, заочної та дистанційної форм освіти; здійснюється набір студентів, котрі навчаються на комерційній основі; постійне оновлення змісту професії забезпечує посилення професійної спрямованості освітнього процесу; проводиться робота з науково-методичного та організаційного забезпечення ступеневої системи підготовки фахівців; використовуються активні форми освіти.

Організаційні форми підготовки фахівців із даної спеціальності орієнтовані на формування практичного вміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань і спираються на аргументовану мотивацію суспільної потреби високого рівня знань, створення відповідних умов для ефективної роботи. Окрім цього, кафедра музеєзнавства і пам'яткознавства ХДАК забезпечує підвищення кваліфікації зі спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство» для працівників музеїв, підпорядкованих МОН України, пам'яткоохоронних організацій.

Тривала відсутність стандарту підготовки фахівців із музеєзнавства, пам'яткознавства, з одного боку, дозволила випусковим кафедрам включити до навчальних планів освітні компоненти, орієнтовані на регіональні особливості розвитку культурної галузі, врахувати особливості організації освітнього процесу на факультетах / в інститутах ЗВО (соціальних комунікацій, культурології, історичному, Інституті гуманітарних та соціальних наук, художньо-педагогічному, туризму та готельно-ресторанного бізнесу), з іншого – зробила цю підготовку у певних компонентах істотно відмінною.

Тому важливим кроком на шляху підвищення якості освіти й спроможності випускників спеціальності до працевлаштування стала розробка стандартів вищої освіти, базованих на компетентісному підході. Завдання формування таких документів у 2016 р. було покладено на галузеві Науково-методичні комісії, створені при Науково-методичній раді МОН України. До робочої групи Науково-методичної підкомісії 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство НМК галузі знань 02 Культура і мистецтво увійшли П. Вербицька – д. пед. н., проф., завідувач кафедри історії України та етнокомунікацій Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», О. Жукова – к. і. н., доцент, завідувач кафедри музеєзнавства і пам'яткознавства ХДАК, Ю. Ключко – к. пед. н., доцент., заступник завідувача кафедри музеєзнавства та пам'яткознавства КНУКІМ²². У процесі розробки галузевого стандарту автори врахували вітчизняну традиційну концепцію освітньої програми навчання в сфері музеєзнавства і пам'яткознавства та сві-

²¹ На історичних факультетах низки університетів існують спеціалізації з музеєзнавства. Спеціалізацію «Музейна справа та експертиза культурних цінностей» (контрактна основа), яка дозволяє здобути кваліфікацію «Мистецтвознавець, експерт творів мистецтва» з 2014 р. відкрито при кафедрі історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

²² Ключко Ю.М. Компетентнісні стратегії... С. 150.

тову теорію і практику розвитку музейної та пам'яткоохоронної справи. Форма і зміст нових галузевих стандартів, які засвідчують відмову МОН України від повної регламентації навчального процесу, ще більше підвищують відповідальність випускових кафедр університетів за якість підготовки професіоналів.

Задля розвитку фахових дискусій, посилення значимості спеціальності, підвищення якості освітнього процесу науково-педагогічні працівники випускових кафедр започаткували різнопланову наукову комунікацію. Так, питання культурно-мистецької освіти в Україні як одного з найважливіших інструментів формування світогляду українського суспільства у травні 2013 р. обговорено на міжнародному симпозіумі²³. Продовженням системного суспільного діалогу стала дискусія щодо підготовки фахівців у сфері культурної спадщини, музейних працівників на науковому симпозіумі, який зібрав понад 40 професіоналів із різних регіонів України, у квітні 2023 р.²⁴

Попри накопичений кожною кафедрою (більший/менший) досвід організації освітнього процесу, в сучасних умовах актуальною залишається проблема більш тісної взаємодії між їх працівниками та студентами, що здобувають фах. Такі форми комунікації між профільними кафедрами, як проведення щорічних тематичних наукових конференцій, стажування, участь в акредитації спеціальності варто доповнити новими. Інформація про випускові кафедри ЗВО, які проводять підготовку музеєзнавців, пам'яткознавців, їх діяльність має бути представлена в окремому розділі на сайті «Музейний простір України». Спеціальність потрібно включити до переліку напрямів, за якими в Україні проводиться І-й тур студентської олімпіади, конкурс студентських наукових робіт. Можливі різні форми обмінів студентами. Все це

дозволить об'єднати зусилля випускових кафедр для реалізації завдань удосконалення всіх етапів підготовки фахівців високого професійного рівня, підвищення якості освіти, формування у випускників інтегрованих компетенцій з урахуванням стратегічних напрямів розвитку галузі.

Таким чином, упродовж досліджуваного періоду у системі національної освіти серед напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців, відбулося виокремлення спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії і культури». Після істотного скорочення кількості галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, та затвердження їх нового переліку (Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р., № 266)²⁵, вона була збережена (027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»).

Окрім освітніх рівнів «Бакалавр» і «Магістр», у незалежній Україні створено ще одну ланку підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів із музеєзнавства, пам'яткознавства – аспірантуру. У 1994 р. аспірантура зі спеціальності 17.00.08 – «Музеєзнавство, реставрація, консервація та зберігання художніх цінностей» (у подальшому трансформована у спеціальність 26.00.05 – «Музеєзнавство. Пам'яткознавство») вперше була відкрита у ХДАІК. За цей час аспірантуру з відривом і без відриву від виробництва закінчило більше 20 випускників музейного відділення ХДАК та інших ЗВО Харкова²⁶.

У 2010 р. аспірантуру зі спеціальності 26.00.05 – «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» (мистецтвознавство) відкрито у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, 2008 р. – у Центрі пам'яткознавства НАН України і УТОПК (протягом восьми років підготовлено 13 науковців)²⁷, з 2014 р. – у Волинському (тоді – Східноєвропейському)

²³ Міжнародний симпозіум з питань культурно-мистецької освіти, який зібрав більше 100 професіоналів з 8-ми країн світу, проведено на базі ХДАК 23–24 травня 2013 р. (Культура України. Зб. наук. пр. / за заг. ред. В.М. Шейка. Харків : ХДАК, 2013. Ч. 1. Вип. 42 (спецвипуск). 186 с.).

²⁴ Збірник тез доповідей наукового симпозіуму з музеєзнавства, пам'яткознавства: «Сучасні тренди Heritage Science на основі європейського досвіду» / Упоряд. Гаврилюк С.В., Жукова О.В. Луцьк, 2023. 28 с.

²⁵ Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р., № 266. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF> (дата звернення: 12.04.2023).

²⁶ *Каністратенко М.М., Сітоленко В.С.* Внесок вчених Харківської державної академії культури у розробку теорії та практики музейництва в Україні (до 25-річчя створення музейного відділення у ХДАК) // *Сумцовські читання. Музей у глобальному світі : інновації та збереження традицій*, 2014. URL: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2014/article.html?n=888> (дата звернення: 03.07.2023).

²⁷ *Бичковська Г.М., Горькова А.О.* Пам'яткоохоронна та музеєзнавча проблематика дисертаційних досліджень в Центрі пам'яткознавства НАН України і УТОПК. *Пам'ятки науки і техніки*. 2016. № 1. С. 75.

національному університеті імені Лесі Українки (історичні науки).

З метою удосконалення системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації у 1997 р. ВАК України увів до переліку спеціальностей наукових працівників шифр 17.00.08 – «музеєзнавство; зберігання художніх цінностей та пам'яток архітектури» (галузі науки, з яких присуджувався науковий ступінь – мистецтвознавство, історичні, філософські)²⁸. Перелік спеціальностей, за якими проводилися захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань за 2006 р. вже містив шифр 17.00.08 – Музеєзнавство. Пам'яткознавство (галузі історичних наук, мистецтвознавства)²⁹. Аналогічний документ 2007 р. – шифр 26.00.05, до переліку галузей додано культурологію)³⁰.

Першою в Україні у 2000 р. у спеціалізованій вченій раді ХДАК захистила кандидатську дисертацію за спеціальністю 17.00.08 – «музеєзнавство; зберігання художніх цінностей та пам'яток архітектури» на тему «Роль образної побудови експозиції у системі музейної комунікації (аспект розбудови української школи музеєтворення)» Л. П. Велика³¹, започаткувавши дисертацією мистецтвознавчий напрям досліджень в українському музейництві. Серед захищених у спеціалізованій вченій раді ХДАК дисертацій – дослідження Є. С. Ярошенка «Становлення державної системи охорони культурних цінностей в Україні: 1917–1919 рр.», громадянина Йорданії

Хассан М. Х. Бані Мустафа «Історія, сучасний стан та перспективи розвитку музейної мережі Йорданії» та ін.³².

Спеціалізовану вчену раду К 32.051.03 з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 26.00.05 – музеєзнавство, пам'яткознавство в жовтні 2008 р. було відкрито у Східно-європейському національному університеті імені Лесі Українки. За час її функціонування (2008–2021 рр.) здобувачами успішно захищено 7 дисертацій за вказаною спеціальністю, присвячених історії музейної та пам'яткоохоронної діяльності на Правобережній Україні і в Криму.

На Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, як провідну наукову академічну установу із зазначеної спеціальності, та, зокрема, створену у ньому в 2008 р. спеціалізовану вчену раду К 26.252.01, теж покладалися функції розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 26.00.05. Упродовж 2008–2015 рр. у спеціалізованій вченій раді захистилося 35 науковців³³.

Формування у незалежній Україні вищої ланки підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів із музеєзнавства, пам'яткознавства можна розглядати наступним важливим етапом, який продовжив традиції функціонування аспірантур при провідних вітчизняних музеях у кінці 1920-х рр.³⁴. Це посприяло активізації

²⁸ Про затвердження Переліку спеціальностей наукових працівників: Наказ ВАК України від 13.03.1997 р., № 86. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0133-97> (дата звернення: 12.04.2023).

²⁹ Про затвердження Змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань: Наказ ВАК України від 29 травня 2006 р., № 263. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE12556.html (дата звернення: 13.04.2023). Офіційне визнання ВАК України нового наукового напрямку «пам'яткознавство» відбулося завдяки діяльності і пропозицій вчених Центру пам'яткознавства НАН України.

³⁰ До розробки формули спеціальності, її паспорта, типової і робочої програм кандидатського іспиту були залучені провідні науковці музейного відділення ХДАК.

³¹ Велика Л.П. Роль образної побудови експозиції у системі музейної комунікації (аспект розбудови української школи музеєтворення) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.: спец. 17.00.08; Харк. держ. акад. культури. Харків, 2000. 20 с.

³² Каністратенко М.М., Сітоленко В.С. Внесок вчених Харківської державної академії культури у розробку теорії та практики музейництва в Україні (до 25-річчя створення музейного відділення у ХДАК) // *Сумцовські читання. Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій*, 2014. URL: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2014/article.html?n=888> (дата звернення: 03.07.2023).

³³ Бичковська Г. М., Горькова А. О. Пам'яткоохоронна та музеєзнавча проблематика... С. 75.

³⁴ У резолюції про музейну справу в УСРР президії Укрнауки НКО УСРР від 2 квітня 1927 р. серед іншого ставилося питання про музейну аспірантуру, зокрема, було затверджено список музеїв, що мають право на аспірантуру, із зазначенням наукової галузі. Сім музейних закладів УСРР отримали право утворення на їх базі аспірантури (Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Зб. док. і матер. Київ: Наукова думка, 1979. С. 519).

досліджень із теорії і практики музеєзнавства і пам'яткознавства, формуванню національних наукових шкіл, подальшому розвитку цих двох молодих наук в Україні, розширенню регіональних досліджень, виходу на міжнародний науковий рівень. Виокремлення названої тематики з комплексу історичних досліджень посприяло продовженню розробки актуальних проблем історії та практики українського музейництва, охорони культурної спадщини й, в умовах істотних змін, запровадження МОН України у процес здобуття наукового ступеня у 2016–2023 рр.³⁵

Висновки. Проведений аналіз засвідчує значний поступ упродовж 1991–2023 рр. у процесі інституціоналізації та розвитку напрямку «Музеєзнавство, пам'яткознавство», як у галузі підготовки фахівців освітніх рівнів «Бакалавр»,

«Магістр», так і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Значно зросла кількість ЗВО, які на вітчизняному ринку надання освітніх послуг забезпечують підготовку фахівців відповідної освітньої кваліфікації. Музеєзнавчо-пам'яткознавча освіта покликана забезпечити високий рівень загальнокультурної та професійної компетентності фахівця, сформувати шкалу етичних та естетичних цінностей, розвинути та зміцнити почуття відповідальності за свої дії щодо світової, національної та локальної культурної спадщини. Усвідомлення соціальної місії музею, відповідальності за збереження культурної спадщини, освоєння її інформаційного потенціалу та трансляцію його цінностей та смислів допоможе музейним фахівцям ХХІ століття моделювати та втілювати в життя стратегії розвитку культури і суспільства.

References

1. Bychkovska, H. M., Horkova, A. O. (2016). Pamiatkoohoronna ta muzeieznavcha problematyka dysertatsijnykh doslidzhen v Tsentri pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK. *Pamiatky nauky i tekhniki*, 1, 74–81. [in Ukrainian].
2. Bondarets, O. V. (2018). Pro muzeolohichnu osvitu ta deiaki osoblyvosti vykladannia muzeolohichnykh dystsyplin. *Naukovi zapysky NAUKMA – NaUKMA Research Papers*, 1, 69–75. [in Ukrainian].
3. Dmytrenko, A. (2014). Muzei v systemi pidhotovky studentiv spetsialnosti «Muzejna sprava ta okhorona pamiatok istorii ta kultury». Abstract of papers; 14: *Muzejna sprava ta osvita v Ukraini: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii v Natsionalnij akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstva 13–14 lystopada 2014 roku* (pp. 50–52). Kyiv. [in Ukrainian].
4. Havryliuk, S. V. (2010). Stanovlennia ta perspektyvy rozvytku kafedry dokumentoznavstva i muzejnoi spravy VNU imeni Lesi Ukrainky. Abstract of papers; 10: *Volynskij muzejnyj visnyk / Upravlinnia kultury i turyzmu Volynskoi oblderzhadministratsii, Volynskij kraieznavchij muzej, Volynskij natsionalnyj universytet imeni Lesi Ukrainky, kafedra dokumentoznavstva i muzejnoi spravy*; A. Syliuk, Ye. Kovalchuk (Comps.). *Luts'k*, 2, 4–7. [in Ukrainian].
5. Ivanysko S. I., Shydlovskiy P. S., Synytsia Ye. V. (2019). Zaprovdzhennia spetsialnosti «Muzeieznavstvo, pamiatkoznavstvo» v Kyivskomu natsionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka. *Vita Antiqua*. Kyiv, 11, 39–52. [in Ukrainian].
6. Kanistratenko, M. M. (2013). Spivpratsia Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury i Kharkivskoho istorychnoho muzeiu u pidhotovtsi fakhivtsiv muzejnoi spravy. Abstract of papers; 13: *Deviatnadsiaty Sumtsovski chytannia : Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovoii konferentsii «Muzej iak sotsio-kulturnyj instytut v umovakh informatsijnoho suspilstva» (provodytsia v ramkakh XIX Sumtsovskykh chytan)*, 18 kvitnia 2013 r. (pp. 3–8). Kharkiv: Majdan. [in Ukrainian].

³⁵ На виконання постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти» від 23 березня 2016 р. № 261 із змінами у ЗВО України були відкриті освітньо-наукові програми підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти за спеціальністю 102 «Історія та археологія». Остання об'єднала усі діючі до того часу спеціальності історичної галузі, спеціальність 26.00.05 зокрема. Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії» уведено в дію тимчасовий, а 12.01.2022 р. постійний порядок присудження ступеня доктора філософії разовими спеціалізованими вченими радами.

7. Kanistratenko, M. M., Sitolenko, V. S. (2014). Vnesok vchenykh Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury u rozrobku teorii ta praktyky muzejnytstva v Ukraini (do 25 richchia stvorennia muzejnogo viddilennia u KhDAK). *Cumtsovski chytannia. Muzej u hlobalnomu sviti : innovatsii ta zberezhennia tradytsij*, Retrieved July 03, 2023, from <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2014/article.html?n=888> [in Ukrainian].

8. Kliuchko, Yu. M. (2004). Spetsyfika pidhotovky fakhivtsiv muzejnoi spravy u KNUKiM. Abstract of papers'4: *Khudozhnia osvita i suspil'stvo XXI stolittia: dukhovni, kulturolohichni, mystetski vymiry: Zbirnyk materialiv Vseukrains'koi naukovopraktychnoi konferentsii*. (Kyiv, 22–23 zhovtnia 2004 r.). Kyiv. [in Ukrainian].

9. Kliuchko, Yu. M. (2017). Kompetentnisni stratehii pidhotovky novoho pokolinnia bakalavriv i mahistriv spetsialnosti 027 «Muzeieznavstvo, pamiatkoznavstvo». Abstract of papers'17: *Vseukrainskyj Muzejnyj Forum. Materialy naukovopraktychnoi konferentsii* / L. O. Hriffen (Ed.) (pp. 150–152). Pereiaslav-Khmel'nytskyj. [in Ukrainian].

10. Kliuchko, Yu. M. (2019). Suchasna paradyhma pidhotovky fakhivtsiv muzejnoi ta pam'iatkoznavstvi spravy v konteksti standartiv vyschoi osvity Ukrainy. Abstract of papers'19: *Vseukrainskyj Muzejnyj Forum. Materialy naukovopraktychnoi konferentsii* / L. O. Hriffen (Ed.) (pp. 102–105). Pereiaslav-Khmelnytskyj. [in Ukrainian].

11. Leliuk, Yu. (2015). Systema pidhotovky fakhivtsiv sfery kultury i mystetstva v Ukraini. *Ekonomika i menedzhment kultury – Economics and culture management*, 2, 45–57. [in Ukrainian].

12. Muravska, S. (2022). Osoblyvosti pidhotovky novoi osvितno-profesiinoi prohramy z pytan upravlinnia kulturnoiu spadshchynoiu v Natsionalnomu universyteti «Lvivska politehnika». *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: Mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka – Humanities Science Current Issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers*. 52/3, 153–158. [in Ukrainian].

13. Nadolska, V. V. (2019). Rol Volynskoho kraieznavchoho muzeiu u pidhotovtsi fakhivtsiv z muzeieznavstva, pamiatkoznavstva. Abstract of papers'19 : *Volynskyj muzej: istoriia i suchasnist. Naukovyj zbirnyk. Vypusk 6. Materialy VI Vseukrainskoi naukovoi konferentsii, prysviachenoj 90-richchii Volynskoho kraieznavchoho muzeiu, m. Lutsk, 14 chervnia. 2019 r.* Ye. Kovalchuk, M. Mihas (Comps.) (pp. 3–6). Lutsk [in Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennia zmin i dopovnen do pereliku spetsialnostej, za iakymy provodiatsia zakhyst dysertatsij na zdobuttia naukovykh stupeniv kandydata nauk i doktora nauk, prysudzhennia naukovykh stupeniv i prysvoiennia vchenykh zvan: *Nakaz VAK Ukrainy vid 29 travnia 2006 r., № 263*. Retrieved April 13, 2023, from http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/RE12556.html [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia pereliku haluzej znan i spetsialnostej, za iakymy zdiysniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyschoi osvity: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2015 r., № 266*. Retrieved April 12, 2023, from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].

16. Pustovalov, S. Zh. (2019). Pidhotovka studentiv-muzeieznavtsiv v Kyivskomu natsionalnomu universyteti kultury i mystetstv. Abstract of papers'19: *Vseukrainskyj Muzejnyj Forum. Materialy naukovopraktychnoi konferentsii* / L. O. Hriffen (Ed.) (pp. 189–191). Pereiaslav-Khmelnytskyj. [in Ukrainian].

17. Samoilenko, L. H. (2012). Stvorennia kafedry arkheolohii i muzeieznavstva u Kyivskomu universyteti. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy – Archaeology and Early History of Ukraine*. Kyiv: IA NANU, 9, 228–234. [in Ukrainian]

18. Shejko, V. M. (Ed.). (2013). *Kultura Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats – Culture of Ukraine. Scientific Papers*. Kharkiv: KhDAK, 1(42) (spetsvypusk). [in Ukrainian].

19. Shejko, V. M., Kanistratenko, M. M. (2013). Vyscha kulturno-mystetska osvita Ukrainy: problemy ta perspektyvy. *Kultura Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats – Culture of Ukraine. Scientific Papers*, (42(1)), 11–21. [in Ukrainian].

20. Shejko, V. M., Kanistratenko, M. M., Kushnarenko, N. M., Martemianova, N. S. (1999). Pidhotovka fakhivtsiv muzejnoi spravy v KhDAK (1989–1998 rr.). *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. Zbirnyk naukovykh prats – Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture. Scientific Papers*, (39), 59–70. [in Ukrainian].

21. Scherban, A. L., Babkova, N. V. (2019). Muzejna osvita v suchasnij Ukraini: suchasnyj stan i perspektyvy. Abstract of papers; 19: *Vseukrainskyj Muzejnyj Forum. Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii* / L. O. Hriffen (Ed.) (pp. 290–293). Pereiaslav-Khmelnyskyj. [in Ukrainian].

22. Tortyka, A. A. (2013). Pidhotovka studentiv v sferi muzejnoi spravy na kafedri kulturolohii KhDAK 1989–2013 rr.. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. Zbirnyk naukovykh prats – Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture. Scientific Papers*, (40), 199–206. [in Ukrainian].

23. Velyka, L. P. (2000). *Rol i obraznoi pobudovy ekspozytsii u systemi muzejnoi komunikatsii (aspekt rozbudovy ukrainskoi shkoly muzeietvorennia)* [The role of figurative construction of the exposition in the system of museum communication (aspect of the development of the Ukrainian school of museology)] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Kharkiv. [in Ukrainian].

24. Yanovska, L. H. (2018). Formuvannia profesijnoi ustalenyosti majbutnikh muzejnykh pedahohiv u zakladakh vyschoi osvity. *Naukovyj visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho – Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, 4, 97–101.

25. Yatsechko-Blazhenko, T. (2014). Znachennia pedahohichnoi praktyky pry pidhotovtsi muzejnoho pratsivnyka. Abstract of papers; 14: *Muzejna sprava ta osvita v Ukraini: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii v Natsionalnij akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstva 13–14 lystopada 2014 r.* (pp. 195–198). Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].

26. Havryliuk S. V., Zhukova O. V. (Ed.) (2023) *Zbirnyk tez dopovidei naukovooho sympoziumu z muzeieznnavstva, pamiatkoznavstva: «Suchasni trendy Heritage Science na osnovi yevropeiskoho dosvidu»*. Lutsk. [in Ukrainian].